XALQARO MOLIYAVIY HISOBOT STANDARTLARINING KORXONALAR FAOLIYATIDAGI O'RNI

Rahmonova Yulduz Sharafitdinovna
SamISI PhD, v.b.dotsentSamarqand iqtisodiyot va servis instituti. Tel.: (97) 446-03-60
Elektron pochta: raxmanova_yulduz@mail.ru
UDK: 657.1:332.7-047:32(575.1)
ORCID: 0009-0008-9676-2216
Musurmanov Saidmurod
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Xalqaro iqtisodiy munosabatlar fakulteti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24202092

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining (MHXS) korxonalar faoliyatidagi o'rni, moliyaviy axborotlarning shaffofligi, ishonchliligi va taqqoslanuvchanligini ta'minlashdagi ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan yoritilgan. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini korxonalarda joriy etishning iqtisodiy samaradorlikka, investitsion jozibadorlikka, moliyaviy boshqaruv sifatiga va korporativ boshqaruv tizimiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida MHXSga o'tish jarayonining huquqiy asoslari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'nalishlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida korxonalarda xalqaro standartlarni samarali joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.
Kalit so'zlar: xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, MHXS, IFRS, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, shaffoflik, investitsion jozibadorlik, moliyaviy axborot, korporativ boshqaruv, moliyaviy tahlil.

МЕЖДУНАРОДНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ НЕДВИЖИМОСТИ И ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация:В данной статье рассматривается роль международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) в деятельности предприятий, а также их значение в обеспечении прозрачности, достоверности и сопоставимости финансовой информации. Анализируется влияние внедрения международных стандартов финансовой отчетности на экономическую эффективность предприятий, инвестиционную привлекательность, качество финансового управления и систему корпоративного управления. Кроме того, рассматриваются правовые основы перехода на МСФО в Республике Узбекистан, существующие проблемы и направления их решения. По результатам исследования разработаны научно-практические предложения по эффективному внедрению международных стандартов на предприятиях.
Ключевые слова: международные стандарты финансовой отчетности, МСФО, IFRS, бухгалтерский учет, финансовая отчетность, прозрачность, инвестиционная привлекательность, финансовая информация, корпоративное управление, финансовый анализ.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Abstract: This article examines the role of International Financial Reporting Standards (IFRS) in enterprise activities and their importance in ensuring the transparency, reliability, and comparability of financial information. The impact of implementing international financial reporting standards on economic efficiency, investment attractiveness, financial management quality, and corporate governance is analyzed. Furthermore, the legal framework for the transition to IFRS in the Republic of Uzbekistan, existing challenges, and possible solutions are discussed. Based on the research findings, scientific and practical recommendations for the effective implementation of international standards in enterprises are developed.

Keywords: International Financial Reporting Standards, IFRS, accounting, financial statements, transparency, investment attractiveness, financial information, corporate governance, financial analysis.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida iqtisodiy munosabatlarning kengayishi, xalqaro savdo aloqalarining rivojlanishi va kapital bozorlarining integratsiyalashuvi korxonalar faoliyatida moliyaviy axborotlarning sifatiga bo‘lgan talabni yanada oshirmoqda. Zamonaviy iqtisodiyotda korxonalarning moliyaviy holati, daromadlari, xarajatlari, aktivlari va majburiyatlari to‘g‘risidagi ma’lumotlar nafaqat ichki boshqaruv, balki investorlar, kreditorlar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli moliyaviy hisobotlarni yagona xalqaro tamoyillar asosida shakllantirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS) korxonalarning moliyaviy operatsiyalarini tan olish, baholash, tasniflash va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish bo‘yicha umumiy qoidalarni belgilovchi xalqaro me’yorlar tizimidir. Ushbu standartlarning asosiy maqsadi moliyaviy axborotlardan foydalanuvchilarga korxonaning moliyaviy holati, faoliyat natijalari va pul oqimlari to‘g‘risida ishonchli hamda taqqoslanadigan ma’lumotlarni taqdim etishdan iborat.

MHXSning korxonalar faoliyatidagi ahamiyati, avvalo, moliyaviy hisobotlarning xalqaro miqyosda tushunarli bo‘lishi bilan belgilanadi. Masalan, turli davlatlarda faoliyat yurituvchi korxonalar milliy buxgalteriya qoidalariga muvofiq hisobot tayyorlaganida, ularning moliyaviy natijalarini o‘zaro taqqoslashda muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Xalqaro standartlar esa bunday tafovutlarni kamaytirib, moliyaviy axborotlarning yagona tamoyillar asosida shakllanishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ham iqtisodiy islohotlar, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va korporativ boshqaruvni takomillashtirish jarayonida MHXSni joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-son Prezident qarori mamlakatda xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o‘tish jarayonini jadallashtirishda muhim huquqiy asos bo‘ldi. Keyingi yillarda ushbu yo‘nalishda normativ-huquqiy baza va amaliy mexanizmlar takomillashtirildi.

Shu nuqtayi nazardan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining korxonalar faoliyatidagi o‘rnini o‘rganish, ularning iqtisodiy samaradorlikka ta’sirini baholash hamda joriy etish jarayonidagi muammolarni aniqlash dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini ishlab chiqish va rivojlantirish masalalari xalqaro iqtisodiy hamjamiyatda uzoq yillardan buyon o‘rganib kelinmoqda. Mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlar, asosan, moliyaviy hisobotlarning sifatini oshirish, axborotlarning taqqoslanuvchanligini ta’minlash, investorlar uchun ishonchli ma’lumotlar yaratish va korporativ boshqaruvni takomillashtirish masalalariga qaratilgan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining nazariy asoslari Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari fondi (IFRS Foundation) va Xalqaro buxgalteriya standartlari kengashi (IASB) faoliyati bilan chambarchas bog'liq. Ushbu tashkilotlar moliyaviy hisobotlarni shakllantirishning xalqaro tamoyillarini ishlab chiqish, standartlarni takomillashtirish va ularning amaliyotda qo'llanilishini rivojlantirish bilan shug'ullanadi.

Moliyaviy hisobotning konseptual asosida foydali moliyaviy axborotning asosiy sifat xususiyatlari sifatida dolzarblik va haqqoniy taqdim etish belgilangan. Taqqoslanuvchanlik, tekshiriluvchanlik, o'z vaqtida taqdim etish va tushunarlilik esa ushbu axborotning foydaliligini kuchaytiruvchi xususiyatlar hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqotlarda MHXSni joriy etish natijasida korxonalar faoliyatida moliyaviy intizom mustahkamlanishi, hisobot ma'lumotlarining xalqaro investorlar uchun tushunarli bo'lishi va kapital jalb qilish imkoniyatlari kengayishi ta'kidlanadi. Biroq standartlarni joriy etishning samarasi korxonaning boshqaruv tizimi, mutaxassislar malakasi, axborot texnologiyalari va ichki nazorat mexanizmlariga ham bog'liq.

O'zbekiston sharoitida MHXSni joriy etish masalalari iqtisodiy islohotlar, buxgalteriya hisobi tizimini modernizatsiya qilish va moliyaviy hisobotlarni xalqaro talablarga moslashtirish bilan bog'liq holda o'rganilmoqda. Shunga qaramay, korxonalarda standartlarni amaliy qo'llash, moliyaviy ma'lumotlarni transformatsiya qilish, malakali kadrlar tayyorlash va xalqaro hisobot tizimiga mos axborot infratuzilmasini shakllantirish masalalari yanada chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining korxonalar faoliyatidagi o'rnini aniqlash maqsadida tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy abstraksiyalash, umumlashtirish, iqtisodiy-mantiqiy tahlil va statistik yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, moliyaviy hisobotning konseptual asoslari, buxgalteriya hisobi va korporativ boshqaruvga oid ilmiy qarashlar tashkil etadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida MHXSni joriy etishga doir normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor qaratildi:

- MHXSning iqtisodiy mazmuni va korxonalar faoliyatidagi funksiyalarini aniqlash;
- xalqaro standartlarning moliyaviy hisobot sifati va shaffofligiga ta'sirini baholash;
- MHXSning investitsion jozibadorlikni oshirishdagi ahamiyatini o'rganish;
- xalqaro standartlarni joriy etish jarayonidagi tashkiliy, texnik va malakaviy muammolarni aniqlash;
- korxonalarda MHXSni samarali qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish.

MHXSni joriy etish samaradorligini baholashda quyidagi shartli ko'rsatkichdan foydalanish mumkin:

MHXS samaradorlik koeffitsiyenti:

$K = (S + I + T + B) / 4$

Bu yerda:

K – MHXSni joriy etish samaradorligining umumlashtirilgan ko'rsatkichi;

S – moliyaviy hisobot shaffofligi darajasi;

I – investitsion jozibadorlik ko'rsatkichi;

T – moliyaviy axborotlarning taqqoslanuvchanlik darajasi;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

B – boshqaruv qarorlarining axborot bilan ta'minlanganlik darajasi.

Mazkur formula tadqiqot doirasida taklif etilgan shartli baholash usuli hisoblanadi. Amaliyotda har bir ko'rsatkich 0 dan 1 gacha bo'lgan oraliqda baholanishi mumkin. Bunda barcha ko'rsatkichlar teng vaznga ega deb qabul qilinadi.

Natija va muhokama

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari korxonalar faoliyatida bir qator muhim iqtisodiy va boshqaruv vazifalarini bajaradi. Birinchi navbatda, ular moliyaviy axborotlarning ishonchliligi va shaffofligini ta'minlashga xizmat qiladi. Korxona aktivlari, majburiyatlari, daromadlari va xarajatlarining belgilangan mezonlar asosida hisobga olinishi moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini oshiradi.

MHXSning muhim jihatlaridan biri shundaki, ular moliyaviy operatsiyalarni faqat huquqiy shakliga qarab emas, balki iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib aks ettirishga yo'naltirilgan. Bu esa korxonaning real moliyaviy holatini aniqlash va iqtisodiy qarorlarni asoslash imkonini beradi.

Masalan, korxona uzoq muddatli foydalanish uchun bino yoki uskunani sotib olganida, ushbu aktivning qiymati, foydali xizmat muddati, amortizatsiyasi va qadrsizlanishi tegishli standartlar asosida hisobga olinadi. Natijada korxona aktivlarining balans qiymati va moliyaviy natijalari to'g'risida aniqroq ma'lumot shakllanadi.

1-jadval. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining korxonalar faoliyatiga ta'sir yo'nalishlari

Ta'sir yo'nalishi	MHXSning asosiy vazifasi	Kutiladigan natija
Moliyaviy hisobot	Axborotlarni yagona tamoyillar asosida aks ettirish	Hisobot sifati oshadi
Investitsion faoliyat	Investorlar uchun tushunarli axborot yaratish	Investitsiya jalb qilish imkoniyati kengayadi
Boshqaruv tizimi	Moliyaviy ko'rsatkichlarni aniq shakllantirish	Boshqaruv qarorlari yaxshilanadi
Ichki nazorat	Hisob operatsiyalarining izchilligini ta'minlash	Moliyaviy xatolar kamayadi
Xalqaro hamkorlik	Hisobotlarni xalqaro talablar asosida tayyorlash	Xorijiy hamkorlar bilan ishlash osonlashadi

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari korxona faoliyatining alohida bir yo'nalishi bilan cheklanib qolmaydi. Ular moliyaviy hisob, investitsiya, ichki nazorat va strategik boshqaruv jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

MHXSning moliyaviy axborotlar shaffofligini ta'minlashdagi o'rni

Moliyaviy hisobotlarning shaffofligi korxonaning moliyaviy holati va faoliyat natijalarini manfaatdor tomonlar tomonidan to'g'ri baholash imkonini beradi. MHXS talablariga muvofiq tuzilgan hisobotlarda aktivlar, majburiyatlar, daromadlar, xarajatlar va pul oqimlari tegishli mezonlar asosida aks ettiriladi.

Bu jarayonda quyidagi standartlar alohida ahamiyatga ega:

- **IAS 1 – Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish.** Moliyaviy hisobotlarning tarkibi, taqdim etilishi va umumiy talablarini belgilaydi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

- **IAS 16 – Asosiy vositalar.** Korxonaning asosiy vositalarini tan olish, dastlabki va keyingi baholash hamda amortizatsiya hisoblash masalalarini tartibga soladi.
- **IFRS 15 – Xaridorlar bilan shartnomalar bo'yicha tushum.** Tushumni tan olish tamoyillarini belgilaydi.
- **IFRS 16 – Ijara.** Ijara operatsiyalarini hisobga olish va moliyaviy hisobotda aks ettirish talablarini belgilaydi.
- **IAS 7 – Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot.** Korxonaning operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyati bo'yicha pul oqimlarini ko'rsatish tartibini belgilaydi.

Mazkur standartlardan foydalanish korxonaga moliyaviy operatsiyalarni tizimli hisobga olish va hisobotlarda iqtisodiy mazmuniga mos ravishda aks ettirish imkonini beradi.

MHXSning investitsion jozibadorlikni oshirishdagi ahamiyati

Zamonaviy iqtisodiyotda investitsiya jalb qilish korxonalar rivojlanishining muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Investorlar kapital kiritishdan oldin korxonaning moliyaviy barqarorligi, daromadliligi, qarzdorlik darajasi va kelgusidagi rivojlanish imkoniyatlarini o'rganadilar.

Agar korxonaning moliyaviy hisoboti xalqaro standartlar asosida shakllantirilgan bo'lsa, xorijiy investorlar uchun ushbu ma'lumotlarni tahlil qilish va boshqa korxonalar ko'rsatkichlari bilan taqqoslash imkoniyati kengayadi.

MHXSning investitsion jozibadorlikka ta'sirini quyidagi ko'rsatkich orqali ifodalash mumkin:

Investitsion jozibadorlik koeffitsiyenti:

Kij = (Sof foyda / Jami aktivlar) × 100%

Bu yerda:

Kij – aktivlar rentabelligi ko'rsatkichi;

Sof foyda – korxonaning hisobot davridagi sof moliyaviy natijasi;

Jami aktivlar – korxona balansidagi aktivlarning umumiy qiymati.

Mazkur ko'rsatkich korxona aktivlaridan foydalanish samaradorligini baholashda qo'llaniladi. Biroq investitsion jozibadorlik faqat bitta ko'rsatkich bilan belgilanmaydi. Bunda likvidlik, moliyaviy barqarorlik, pul oqimlari va biznes istiqbollari ham hisobga olinishi lozim.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining boshqaruv qarorlariga ta'siri

Korxona faoliyatini samarali tashkil etishda boshqaruv qarorlarining iqtisodiy asoslanganligi muhim ahamiyatga ega. Boshqaruv qarorlari qanchalik ishonchli moliyaviy axborotlarga tayansa, korxona resurslaridan foydalanish samaradorligi shunchalik yuqori bo'lishi mumkin.

MHXS asosida shakllantirilgan moliyaviy hisobotlar korxona rahbariyatiga quyidagi masalalarni tahlil qilish imkonini beradi:

1. Korxonaning aktivlari va majburiyatlari tarkibini aniqlash.
2. Daromad va xarajatlar o'zgarishini baholash.
3. Pul oqimlarini rejalashtirish va nazorat qilish.
4. Qarzdorlik darajasi va moliyaviy xavflarni aniqlash.
5. Investitsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini baholash.
6. Korxonaning kelgusidagi moliyaviy strategiyasini ishlab chiqish.

Shuningdek, xalqaro standartlarning qo'llanilishi ichki nazorat tizimining takomillashishiga ham xizmat qiladi. Chunki moliyaviy operatsiyalarni belgilangan qoidalar asosida rasmiylashtirish, baholash va tekshirish jarayonlari korxonada hisob intizomini mustahkamlaydi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2-jadval. Milliy buxgalteriya hisobi va MHXS asosida hisobot tayyorlashning ayrim jihatlari

Taqqoslash mezoni	Milliy hisob tizimi	MHXS
Me'yoriy asos	Milliy qonunchilik va BHMS	Xalqaro standartlar
Qo'llanish doirasi	O'zbekiston qonunchiligida belgilangan doira	Xalqaro talablar asosida hisobot tayyorlaydigan tashkilotlar
Hisobotning maqsadi	Milliy talablar asosida axborot taqdim etish	Xalqaro foydalanuvchilar uchun foydali axborot taqdim etish
Taqqoslanuvchanlik	Milliy tizim doirasida	Xalqaro miqyosda kengroq
Baholash yondashuvi	Tegishli milliy qoidalar asosida	Tegishli MHXS talablariga muvofiq
Izohlar va oshkor qilish	Milliy talablar asosida	Standartlarda belgilangan oshkor qilish talablari asosida

Ushbu taqqoslash umumlashtirilgan xususiyatga ega. Milliy standartlar va MHXS o'rtasidagi aniq farqlar muayyan hisob obyekti va tegishli standart talablariga qarab belgilanadi. Shu sababli ularni bir-biriga mutlaqo zid tizimlar sifatida baholash to'g'ri emas. Har ikki tizim moliyaviy axborotlarni shakllantirishga xizmat qiladi, biroq ularning qo'llanish doirasi va ayrim metodologik yondashuvlari farqlanishi mumkin.

O'zbekistonda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etish jarayoni

O'zbekiston Respublikasida MHXSni joriy etish moliyaviy hisob tizimini xalqaro talablarga moslashtirish, korxonalar faoliyatining shaffofligini oshirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bilan bog'liq muhim islohotlardan biri hisoblanadi.

2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-son Prezident qarorida aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari hamda yirik soliq to'lovchilar toifasiga kiritilgan yuridik shaxslarning MHXS asosida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlarini tayyorlashiga doir vazifalar belgilangan.

2022-yil 9-dekabrda 3400-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan hujjat orqali O'zbekiston hududida qo'llash uchun MHXS va unga tushuntirishlar matnlari tan olingan. Bu esa xalqaro standartlarning mamlakat amaliyotida qo'llanishi uchun muhim huquqiy asos yaratdi.

2024-yil 4-noyabrda 3567-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan nizomda moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatlari, tarkibi va mazmuniga oid talablar belgilangan. Unga muvofiq, MHXS asosida tayyorlangan yillik moliyaviy hisobot hisobot yilidan keyingi yilning 1-mayidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Shuningdek, 2025-yil 15-sentabrdagi PQ-282-son Prezident qarori moliyaviy hisob tizimini xalqaro talablar asosida takomillashtirishning navbatdagi bosqichini belgilab berdi. Ushbu qarorda MHXSni sifatli joriy etish, tadbirkorlik subyektlariga uslubiy yordam ko'rsatish, malakali kadrlar tayyorlash va moliyaviy hisobot sifatini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Mazkur huquqiy hujjatlar O'zbekistonda xalqaro standartlarni joriy etish jarayoni bosqichma-bosqich rivojlanayotganini ko'rsatadi.

MHXSni joriy etishdagi mavjud muammolar

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini korxonalar faoliyatiga tatbiq etish muhim iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishi bilan birga, muayyan tashkiliy va amaliy muammolarni ham yuzaga keltiradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Birinchidan, malakali mutaxassislar yetishmasligi. MHXSni to‘g‘ri qo‘llash uchun buxgalterlar va moliyaviy menejerlardan xalqaro standartlar, moliyaviy tahlil hamda xorijiy terminologiya bo‘yicha yetarli bilim talab etiladi.

Ikkinchidan, axborot texnologiyalari bilan bog‘liq muammolar. Ayrim korxonalarda mavjud buxgalteriya dasturlari xalqaro standartlar talablariga to‘liq moslashtirilmagan bo‘lishi mumkin. Bu esa ma’lumotlarni qayta ishlash va hisobotlarni tayyorlash jarayonini murakkablashtiradi.

Uchinchidan, MHXSga o‘tish xarajatlarining yuqoriligi. Xalqaro standartlarni joriy etish dasturiy ta’minotni yangilash, xodimlarni o‘qitish, tashqi maslahatchilar xizmatidan foydalanish va hisob siyosatini qayta ko‘rib chiqishni talab qilishi mumkin.

To‘rtinchidan, milliy hisob tizimi bilan xalqaro standartlar o‘rtasidagi ayrim tafovutlar. Bunday tafovutlarni aniqlash, hisob ma’lumotlarini transformatsiya qilish va tegishli tuzatishlarni kiritish qo‘shimcha vaqt hamda resurs talab etadi.

3-jadval. MHXSni joriy etishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari

Muammolar	Korxona faoliyatiga ta’siri	Taklif etilayotgan yechim
Malakali kadrlar yetishmasligi	Hisobotlarda xatolar yuzaga kelishi mumkin	Xodimlarni muntazam o‘qitish va sertifikatlash
Dasturiy ta’minotning mos emasligi	Hisobot tayyorlash jarayoni murakkablashadi	Zamonaviy hisob dasturlarini joriy etish
Moliyaviy xarajatlarning yuqoriligi	MHXSga o‘tish muddati uzayishi mumkin	Bosqichma-bosqich joriy etish
Milliy va xalqaro talablar tafovuti	Hisob ma’lumotlarini qayta ishlash zarurati yuzaga keladi	Hisob siyosatini takomillashtirish
Ichki nazoratning zaifligi	Moliyaviy axborotlarning ishonchliligi pasayadi	Ichki audit va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish

Jadvalda keltirilgan muammolarni bartaraf etish korxonalarda MHXSni samarali qo‘llash uchun zarur shartlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, xodimlarning malakasini oshirish va zamonaviy axborot tizimlarini joriy etish xalqaro standartlarga o‘tish jarayonining sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Muallifning ilmiy-amaliy takliflari

O‘tkazilgan tahlillar asosida xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining korxonalar faoliyatidagi rolini kuchaytirish va ularni amaliyotga samarali tatbiq etish bo‘yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

1. Korxonalarda MHXS bo‘yicha malakali kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish. Buning uchun buxgalterlar, moliyaviy menejerlar va ichki auditorlar uchun muntazam o‘quv kurslari tashkil etish, amaliy mashg‘ulotlarni ko‘paytirish hamda xalqaro sertifikatlash dasturlarini qo‘llab-quvvatlash lozim. Bu taklif xalqaro standartlarni noto‘g‘ri qo‘llash bilan bog‘liq xatolarni kamaytirishga xizmat qiladi.

2. Moliyaviy hisobotlarni raqamlashtirish va avtomatlashtirish. Korxonalarda MHXS talablariga mos dasturiy ta’minotlardan foydalanish, moliyaviy ma’lumotlarni yagona axborot tizimida jamlash va hisobot tayyorlash jarayonlarini avtomatlashtirish zarur. Natijada inson omili bilan bog‘liq xatolar kamayib, hisobotlarni tayyorlash tezligi oshadi.

3. Korxonalarda xalqaro standartlarga mos ichki nazorat tizimini shakllantirish. Moliyaviy operatsiyalarni muntazam tekshirish, hisob siyosatiga rioya etilishini nazorat qilish va ichki audit

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

faoliyatini kuchaytirish tavsiya etiladi. Bu moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga yordam beradi.

4. MHXSga o'tish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish. Dastlab korxonaning mavjud hisob tizimi tahlil qilinishi, keyin milliy va xalqaro talablar o'rtasidagi farqlar aniqlanishi, undan so'ng hisob siyosati va dasturiy ta'minot moslashtirilishi lozim. Bunday yondashuv ortiqcha xarajatlarning oldini olishga yordam beradi.

5. Moliyaviy hisobotlardan strategik boshqaruvda foydalanishni kengaytirish. MHXS asosida shakllantirilgan ma'lumotlardan faqat tashqi hisobot tayyorlashda emas, balki investitsion loyihalarni baholash, xarajatlarni optimallashtirish, moliyaviy xavflarni aniqlash va uzoq muddatli strategiyani ishlab chiqishda ham foydalanish maqsadga muvofiq.

6. Korxonalarning xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish. MHXS asosida tayyorlangan hisobotlar investorlar va kreditorlar uchun tushunarli axborot yaratadi. Shu sababli korxonalarda moliyaviy axborotlarni xalqaro talablarga muvofiq oshkor qilish amaliyotini takomillashtirish zarur.

Mazkur takliflarning izchil amalga oshirilishi korxonalarda moliyaviy hisobot sifatini oshirish, boshqaruv qarorlarini asoslash va xalqaro iqtisodiy munosabatlarda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari zamonaviy korxonalar faoliyatida muhim iqtisodiy va boshqaruv vositasi hisoblanadi. Ular moliyaviy axborotlarning shaffofligi, ishonchliligi va taqqoslanuvchanligini ta'minlash orqali korxonalarning moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida MHXSning korxonalar faoliyatiga ta'siri bir nechta asosiy yo'nalishda namoyon bo'lishi aniqlandi. Jumladan, xalqaro standartlar moliyaviy hisobotlarni yagona tamoyillar asosida shakllantirish, investorlar ishonchini oshirish, korxonaning moliyaviy holatini aniq baholash va ichki nazorat tizimini rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, MHXSni joriy etish korxonalar uchun faqat buxgalteriya hisobini o'zgartirish jarayoni emas, balki moliyaviy boshqaruv, axborot texnologiyalari va korporativ boshqaruv tizimini kompleks takomillashtirish jarayoni ekanligi asoslandi.

O'zbekiston Respublikasida xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar ushbu yo'nalishda muhim institutsional asos yaratmoqda. Biroq amaliyotda malakali kadrlar yetishmasligi, dasturiy ta'minot bilan bog'liq muammolar, moliyaviy xarajatlar va milliy hisob tizimi bilan bog'liq ayrim tafovutlar mavjud.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- xalqaro moliyaviy hisobot standartlari korxonalarning moliyaviy axborotlarini xalqaro talablarga muvofiq shakllantirish imkonini beradi;
- MHXS moliyaviy hisobotlarning taqqoslanuvchanligi va shaffofligini oshirish orqali investorlar ishonchini mustahkamlaydi;
- xalqaro standartlarni qo'llash korxonalarda moliyaviy tahlil va strategik boshqaruv sifatini yaxshilashga xizmat qiladi;
- MHXSni samarali joriy etish uchun malakali mutaxassislar, zamonaviy axborot texnologiyalari va kuchli ichki nazorat tizimi zarur;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

• O‘zbekistonda xalqaro standartlarni joriy etish jarayonini izchil davom ettirish korxonalarning xalqaro iqtisodiy hamkorlikdagi ishtirokini kengaytiradi.

Umuman olganda, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini korxonalar faoliyatiga samarali tatbiq etish moliyaviy axborotlar sifatini oshirish, investitsion muhitni yaxshilash va korxonalarning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi O‘RQ-404-son “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-son “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2022-yil 10-noyabrdagi 61-son buyrug‘i, ro‘yxat raqami 3400, 2022-yil 9-dekabr.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 4-noyabrdagi 3567-son bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan “Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatlari hamda ularning tarkibi va mazmuni to‘g‘risidagi nizom”.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-sentabrdagi PQ-282-son “Moliyaviy hisob tizimini xalqaro talab va standartlarga muvofiq takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
6. IFRS Foundation. Conceptual Framework for Financial Reporting. London: IFRS Foundation.
7. IFRS Foundation. International Financial Reporting Standards (IFRS Standards). London: IFRS Foundation.
8. IAS 1. Presentation of Financial Statements. IFRS Foundation.
9. IAS 16. Property, Plant and Equipment. IFRS Foundation.
10. IFRS 15. Revenue from Contracts with Customers. IFRS Foundation.
11. IFRS 16. Leases. IFRS Foundation.
12. IAS 7. Statement of Cash Flows. IFRS Foundation.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.